

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Fakültesi

John Dewey: Demokrasi ve Eğitim Kitabının 100. Yılı

Hazırlayanlar
Hasan Ünder
Cengiz Aslan

ANKARA, 2020

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 690
Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayın No: 233

ISBN: 978-605-136-496-4

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler/ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 30.10.2020

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	4
Önsöz	5
Jürgen Oelkers, John Dewey’s “Democracy and Education” and its Impact on Philosophy of Education	7
İsmail Güven, John Dewey'in Türk Eğitim Sisteminde Tanınmasının Tarihsel Arka Planı Üzerine Bir Deneme	19
Bahri Ata, Amerikalı Hayırsever İşadamı-Diplomat Charles R. Crane İle John Dewey'in Türkiye Gezisinin Organizasyonu	27
Niyazi Altunya, John Dewey'nin Türk Eğitim Sistemine Etkileri	43
Hasan Ünder, Dewey'nin Felsefesi ve Eğitim Kuramı.....	49
Aysun Aydın, John Dewey Felsefesinde Deneyim Kavramı	61

Amerikalı Hayırsever İşadamı-Diplomat Charles R. Crane İle John Dewey'in Türkiye Gezisinin Organizasyonu*

Bahri Ata**

Giriş

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yönetici kadronun, 18 ve 19. yüzyılda ıslahat hareketlerinde yabancı uzmanlardan yararlanma tecrübesinden önemli dersler çıkardığı anlaşılmaktadır. 1960'lı yıllara kadar Türkiye'ye pek çok yabancı uzman davet edildi ve onlardan Türk eğitim sisteminin geneli ya da alt unsurlarının iyileştirilmesi için rapor yazmaları istendi (Akkutay,1996; Şahin,1996). Bu raporlar içinde Dewey'in *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*'unun ayrı bir yeri vardır. Bu çalışmanın amacı, birinci ve ikinci elden kaynaklara dayalı olarak işte bu raporun yazılmasını sağlayan gezinin nasıl organize edildiğini ve raporun etkilerini ortaya koymaktır.

Charles R. Crane ve John Dewey'in Türkiye Gezisi Projesi

Dewey (1939:30) *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*'unun sonunda “*Bundan başka New York şehrinde Mr. Charles R. Crane'in muavenetine karşı minnettarane takdiratımı kaydederim. Mumaleylehin muaveneti temin edilmemiş olsaydı, Türkiye'yi ziyaretimiz mümkün olmayacaktı.*” diyerek Amerikalı işadamı Crane'ye teşekkür etmektedir. Aslında Dewey'in Crane ile dostluğu 1890'lı yıllara kadar gitmektedir. Dewey, 1899'da yayımladığı “*Okul ve Toplum*” kitabının “Yazar'ın Notu” başlığı altında teşekkür etmektedir. Crane'nin, Dewey'in 1919-1921 yılları arasındaki Çin gezisini de organize ettiği anlaşılmaktadır. Dewey'in Türkiye gezisini planlayan Charles R. Crane hakkında kısaca bir bilgi vermekte yarar vardır. *Charles R. Crane*, 1858'de Chicago'da doğdu. Baba Richard Teller Crane, su tesisatı malzemeleri üreten bir şirket kurdu. Babası kolej düşmanı adam olarak biliniyordu. Crane, 14 yaşında okul yerine fabrikaya gönderildi. 20 yaşlarında Hindistan ve Asya'ya gezi yaptı. 1914'te aile şirketindeki hisselerini kardeşine sattı. Crane, 15 Şubat 1939 vefat etti. Crane, Türk tarihinin önemli simaları Ahmed Rıza ve Ubeydullah Efendi ile çağdaştır. Crane hakkında üç kitap yazılmıştır. Birincisi David Hapgood'a (2000), ikincisi Norman E. Saul'e (2013), üçüncüsü de Z. Leclair'e (2017) aittir. Onu tanımış olan Virginia Crocheron Gildersleeve (1877-1965), onun için şöyle demektedir.

“Kendini etrafındaki insanların doğasını öğrenmeye adanmış, başka koleksiyoncular nasıl kitap ve resim topluyorsa, o da müstesna ve ilginç şahsiyetleri dost olarak toplayan tuhaf bir dâhidir.” (Hapgood, 2000:35).

Cumhuriyetçi bir aileden gelen Charles Crane, 1912 seçimlerinden sonra demokrat Wilson'un önemli destekleyicilerinden, yakın arkadaşlarından ve sırdaşlarından olmuştu. Crane, 1910 ve 1930 yılları arasında Rusya, Çin, Arabistan Yarımadası ve Türkiye'de çeşitli kültür ve siyasal faaliyetlerde bulundu.

* Bu çalışma esasen 1998'den beri John Dewey üzerine yaptığım çalışmaların 2018'den retrospektif bir bakış açısıyla bir derlemesi niteliğinde oldu. Son iki yılda konuya ilişkin ulaşabildiğim yeni kaynakları da eklemeye çalıştım. Bu fırsatı bana verdiği için Prof. Dr. Hasan Ünder'e teşekkürü bir borç bilirim.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, bahriata@gazi.edu.tr

Crane, Türkiye’de 1910’da Arnavutköy Amerikan Kız Kolejini ve Robert Kolejini mütevelli heyeti üyesi oldu. Daha 1910’da Chicago Şehir Kulübünde yaptığı konuşmalarda Nasreddin Hoca fıkraları aktarıyordu. Wilson’a da Nasreddin Hoca fıkraları anlattığını pek çok kaynak yazmaktadır. Osmanlı Arşivindeki Osmanlı Çetine Sefirinin gönderdiği belgeye göre Crane, 1911’de Malisör Ayaklanmasında Katolik Arnavutlara para yardımı yapan ruhban cemiyeti üyesi olarak görülmektedir (Ata, 2016:861).

1911’de Hacı Mehmet Usta’ya bir kayık yaptırdı, bunu New Bedford Müzesine hediye etti (Hapgood, 2000:34). Crane, Selimiye Camisi için günlüğüne, “*Güzelliği, yüzlerce yıl daha seyyahları heyecanlandırmaya devam edecektir.*” yazmıştır (Ata, 2016:862). Crane’nin Türk ressamlarının tablolarını da aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin ressam Mehmet Ruhi (Arel) Bey’in dört tablosu da Crane Koleksiyonundadır (Ata, 2016:882).

Crane, 1915’te Amerika’da Ermenilere Yardım Komitesi’nin [1919’dan sonra Yakın Doğu Yardım Örgütü (Near East Relief Organisation) adını aldı.] veznedarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ermeni tehcirine karşı Amerikan kamuoyunu Türkler aleyhine harekete geçirmeye çalıştı (Ata, 2013:862). King-Crane Komisyonu’nun (3 Haziran- 28 Ağustos 1919) raportörlerinden biri oldu. Amerikan Senatosu, Wilson’un ısrarına rağmen 1 Haziran 1920’de Ermeni mandası teklifini reddetti (Kuran, 2006:203). Crane, Sivas Kongresine temsilcisi olarak *Chicago Daily News* muhabiri Louis Edgar Browne’yi gönderdi. Crane, daha sonra Halide Edip’in eserlerinin ve oğulları Zeki ve Ayet’in yurtdışında okutulmasının da sponsorluğunu yaptı. Crane arşivinde Halide Edip’in 1919-1937 yılları arasında ona yazdığı otuz uzun mektuba rastlamak mümkündür. Bu mektuplar, 2000 yılında Columbia Üniversitesi, Butler Kütüphanesine verilmiştir. Bu mektuplardaki ifadelerden anlaşıldığına göre 1919’da Crane, ABD’de Sabiha Zekeriya, (Sertel), Bursalı Bayan Fethi, Kütahyalı Fatma, Burdurlu Şükrü ve Ahmet Mazhar’ın da yurtdışı tahsil masraflarını karşıladı. Halide Edip, 9 Ekim 1925 tarihli mektubunda hatıralarının *Putnam Yayınevi* tarafından basılması için Crane’nin yardımını istiyordu (Çalışlar, 2010:327). Hatıralar, 1926’da birinci cilt ve 1928’de ikinci cilt olmak üzere *Century Co.* şirketi tarafından basıldı. Halide Edip’in 25 Mart 1923 tarihli mektubundan ve Himaye-i Etfal Genel Sekreteri ve Kırkkilise Mebusu Fuat Umay’ın anılarından anladığımız kadarıyla Umay’ın Amerika gezisinin (25 Mart-29 Temmuz 1923 arası) düzenlenmesinde de Crane yardım etti. Gerçekten Fuad Umay anılarında “*Nüfuz sahibi bazı Amerikalı vatandaşlar ve tüccarlar ile görüşmesini Türk dostu Crane’nin organize ettiğini*” yazmaktadır. Bu gezide Dr. Umay Amerika’da hayırseverlerden 100 bin dolar (152 bin Türk Lirası) yardım topladı. Dewey’in Türkiye gezisi de işte bu sırada Charles R. Crane, Fuat Umay, Zekeriya Sertel tarafından planlanmış, Halide Edip Adıvar da İstanbul’dan destek vermişti.

Fuat Umay’ın, Amerika dönüşü Dewey’in Türkiye gezisi için ilgili Bakanlıklardan davet yazılarının yazılması ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Hâriciye Vekâletine yazılan 6 Ağustos 1923 tarihli belgeye göre,

“Ağniyayı meşhureden olup, Mütareke’den beri dâva-yı milli için ... çalışan, birçok Türk talebeyi kendi hesabına okutmuş Mister Kreyn (Crane), memleketimiz maârif-i ibtidâiye hakkında tetkikâtta bulunmak ve icâb eden planlarını ihzar etmek üzere kâffen mesârifini deruhte ederek bir sene müddetle Columbia Dârülfünûnu ilmi terbiye müderrisi John Dewey’i getirmek talebinde bulunarak bunun için hükümet tarafından davet... olunması arzusunu ihzar etmiştir.”

Bu belgeden John Dewey’e özellikle yazılan davetnamenin Mr. Crane’ye de yazılmasının planlandığı anlaşılmaktadır (BOA, HR.İM, 1339-08-6, 80/10, bk. **EK 1**). 26 Eylül 1923 tarihli Hariciye Vekili namına Müsteşar Tefvîk tarafından imzalı belgede Maarif Vekâleti Celilesinden mürsel davetnamenin ekte takdim kılındığı ve John Dewey’e gönderilmesi istenmektedir (bk. **EK 2**). 15 Ekim 1923’te İstanbul’da hâlen Amerikan elçiliğinin işlerini yürüten İspanya Elçiliği’ne John Dewey davet mektubu yazısı dikkati çekmektedir (BOA, HR.İM., 1923-10-15, 86/15, bk. **EK 3**). 8 Kanun-i evvel (Aralık) 1923’te Dersaadet Murahhaslığının Hariciye Vekaletine yazdığı yazıda Maarif Vekâletinin Crane’ye de bir davetname yazılmasını, John Dewey’e hitaben yazılan davetnamenin imzasının ikmal edilmesini ve ayrıca Crane’ye bir mektup yazılmasını tekrar arz etmektedir (BOA, HR.İM, 1923-12-8, 91/4, bk. **EK 4**).

John Dewey'in Gezisi

Dewey, İstanbul'a 19 Temmuz 1924 Cumartesi günü geldi. 24 Temmuz'da o sırada İstanbul'da olan Maarif Müsteşarı Fuad Köprülü ile iletişime geçtiği görülmektedir. 27 Temmuz'da Darülfünunda Dewey onuruna çay ziyafeti verildi. 28 Temmuz'da İstanbul okullarını, 30 Temmuz'da da müzelerini gezdi. 31 Temmuz'da Zekeriya Sertel, *Cumhuriyet* gazetesinde "Maarif Müşaviri" adlı yazısını yayımladı. Muallim Cevdet de tarihi belirlenemeyen *Tanin* gazetesine "*John Dewey'e 10 Soru*" başlığını taşıyan yazısını gönderdi. Bunlardan 10. soru şöyledir;

"Hiçbir hakkından emin olamayan; ne terfi ne tahvili (yer değiştirme) bir esasa bağlı bulunmayan muallimlerden fedakarlık beklenebilir mi?"

Bu düşünce benzer bir ifade ile Dewey (1939:17) raporunda da yer almıştır (Ergin, 2005). 31 Temmuz'da Darülmualliminde öğretmenlerle sohbette Dewey'in,

"Memleketinizin ihtiyaçlarını ben sizin kadar bilmem. Fakat ihtiyaçları sizden öğrenerek tavsiye edersem belki sizin için müfit olabilirim."

dediği gazetelerden öğrenilmektedir. Bu arada gazete muhabirleri Dewey'in eşi Alice Dewey ile de röportaj yapma fırsatını kaçırmamışlardır. *İctihat*, 1 Ağustos 1924 tarihli nüshasında Amerika muhabiri ve Dewey'in öğrencisi Hilmi Adnan Mâlik'in (Evrenol) kısa bir John Dewey tanıtım yazısından sonra *Vatan* gazetesi muhabirinin Alice Dewey ile yaptığı röportaja yer vermektedir. Alice Dewey'e göre,

"Türkiye'nin maarif teşkilatının geri olması bir cihetten istifadelidir. Bu durum başkalarının hatalarından ders alarak ihtiyaca en uygun bir terbiye sistemini bina etmek için meydanın tamamıyla açık olması demektir. Alman ve Fransızlar, terbiyeyi umumi ve mihaniki bir sistem hâline koymaya meyletiler. Maatteessüf bu cereyan Amerika'ya sirayet etmişti. Amerika vasi bir memlekettir. Muhtelif yerlerinde iklim, ihtiyaç her şey başka başkadır. Bütün insanları aynı numuneye göre yetiştirmeye çalışmak zararlıdır. Eski Amerikan terbiyesi demokrat şahsiyet sahibi insanlar yetiştirirdi. Hâlâ garp taraflarında bu tarz terbiye caridir. Türkiye'de ibtidai mekteplerinde erkek çocukların erkek öğretmenler, kız çocuklarının kız öğretmenler tarafından yetiştirilmesi usulü ile yeni neslin ahlâkı tahkim edilemez. İbtidai mektepleri müşterek olmalı ve kız muallimlerden azami derecede istifadeye çalışılmalıdır. Amerika'nın tecrübesine göre ibtidai mektepler için kâfi miktarda erkek muallim bulmak imkân haricindedir. Erkek muallimler, daha iyi bir iş bulduklarında ayrılmaktadır. Amerika'da bütün çocukları kahır ekseriyeti kız olan bir heyet-i talimiyeye tevdi etmekten çok iyi neticeler alınmıştır. İngiliz şair Rudyard Kipling bu tarz talimin iyi yönlerini takdir etmekle birlikte evlerde ve okullarda kadınlar tarafından terbiye edilen erkek çocukların korkak olacaklarını, annelerinin dizi dibinden ayrılmayacaklarını iddia etmişti. Son harp bunun aksini ispat etmiştir" (Anonim, 1924:3407).

Alice Dewey, ABD'ye döndükten sonra 14 Temmuz 1927'de vefat etti.

8 Ağustos'da Dewey İstanbul okullarını ziyareti sırasında okullarda sinema makinası, telefon, projeksiyon makinası gibi araç-gereçleri gördü ve çok etkilendi. Elbette yaz tatili nedeniyle okullardaki uygulamaları göremedi. 9 Ağustos'ta Darülmuallimin Konferans Salonu'ndaki müsamere gösterisini izledi. Gazetelerden öğrendiğimiz kadarıyla Dewey, Darülmuallim Marşı'nı iyi analiz etmişti (Anonim, 1341:84). Dewey, özellikle Türkiye'deki öğretmenler kendilerini ilim, ışık ve ilerleme uğrunda mücadele eden bir ideale sahip olmalarından etkilenmişti. Bu arada *Cumhuriyet* Gazetesi matbaasına gidip, orada Ziya Gökalp ve Selim Sırrı Tarcan ile de görüştüğü yazılmaktadır. Ankara'ya geldikten sonra 14 Ağustos'te Maarif Vekili Vasıf Çınar ile görüştü. 16-18 Ağustos tarihli gazeteler, Dewey ile mülakatlarını "Başkalarını taklit etmeyiniz." ve "Demokratik toplumlarda eğitim sisteminin dayandığı ilkeler aynıdır." gibi yazılarla verdiler. 16 Ağustos'ta verdiği bir mülakatta eşi Alice Dewey ile birlikte ABD'de Chicago Üniversitesi Pedagoji bölümünün bünyesinde ilk deneme (laboratuar mahiyetinde) ilkokulunu hangi amaçla kurduğunu açıkladı (Anonim, 1341:83).

Dewey bu arada Ankara'daki arkeolojik eserleri gezdi. 22-25 Ağustos tarihleri arasında Türkiye Muallimler Birliği Kongresi'ne katıldı ve adına verilen çay ziyafetinde Atatürk ile sohbet etti. Enver Behnan

Şapolyo (1966:383) Ankara'da Dewey'e mihmandar olarak Nakiye Hanım ile kendisinin tayin edildiğini belirtmektedir. “*Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün*” adlı eserin sahibi meslektaşım Doç. Dr. Nuray Özdemir ile 02.02.2018 yaptığım telefon görüşmesinde O da Şapolyo'nun verdiği bu bilgiyi, Nakiye Hanım'ın hayat öyküsünü incelerken doğrulayamadığını ifade etti. Öte yandan Toros'a (1994:70) göre Atatürk ve İsmet İnönü'nün Dewey ile görüşmelerinde Seniha Sami (Seniha Rauf) Morali tercümanlık yaptı ve daha sonra Dewey raporunu da Seniha Hanım Türkçe'ye çevirdi.

25 Ağustos'ta Dewey, Ankara'dan ayrıldı. 26 Ağustos'ta İstanbul'a vardığında Haydarpaşa Tren İstasyonunda onu karşılayanlardan biri de İhsan Sungu idi. Sungu daha 1922'de Darülmualliminde verdiği bir konferansta “Danimarka Halk Mekteplerinin” önemini anlatmıştı. Dewey'in de raporunda “Mesela ziraat için Danimarka fevkalade tetkike şayan bir memleketdir.” diyerek Danimarka'nın önemine işaret etmesi, Sungu-Dewey etkileşiminin bir yansıması olabilir. 26 Ağustos tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Dewey, “Maarif Müşaviri” olarak gelmediğini belirtmektedir. Bunda I. Dünya Savaşı sırasında Alman eğitimci Dr. Franz Schmidt'in Maarif Müşaviri (1915-1918) olarak istihdam edilmesinin kötü hatıralarından alınan derslerle birlikte, millî eğitimiyle de tam bağımsız bir cumhuriyet kurma arzusunun yattığı söylenebilir. Bu millî duruşu ilk sergileyenlerden biri de 1918'de Meclis-i Âyân üyesi olan Ahmed Rıza Bey idi. 19 Mart 1918'de Meclis-i Âyân'da 1334 senesi Maârif Nezâreti bütçesi hakkında yapılan görüşmeler sırasında Ahmed Rıza, Alman Maârif müfettişi Dr. Franz Schmidt'in Maârif Nezâretinde yılda 2.052 lira maaşla görev süresinin 3 yıl daha uzatılmasını eleştirmiş ve kendi sorunlarımıza kendimizin çözüm bulması gerektiğini belirtmiştir (Saatçı-Ata, 2018:47). Diğer yandan Osmanlı devleti 1830'dan beri Avrupa'ya öğrenci göndermekteydi, Avrupa'ya öğrenci gönderme yerine Avrupa'nın ünlü profesörlerinin yüksek okullarda istihdamının daha makul olduğu gibi bir uygulamada geçmişten beri vardı. Kâzım Nami Duru (20017:107) *Hatıralar*'ında benzer bir fikri ortaya atan Georges Mahé adlı yaşlı bir Fransız'dan söz etmektedir.

Dewey, *Cumhuriyet* gazetesi muhabirinin 28 Ağustos 1924'te kendisi ile yaptığı mülakatta ilerleme ve gelişimin, başka memleketlerden getirilen yabancı uzmanlar yerine yetiştirilen uzmanlarla daha fazla başarı sağlanabileceğini söyledi. Karma eğitime, ilkokul ve üniversite düzeyinde başlanması gerektiğini, bunun sadece fizyolojik ve ruhi bir mesele olmadığını, sosyal bir mesele olduğunu ileri sürdü. Raporunda,

“*Maarif vekilliği...,her mıntıkanın sinai kabiliyetlerine göre intibak edecek tabiat dersleri mevzularını, vasıtalarını ve usullerini tesbit eylemelidir.*” (1939:14)

yazmaktadır. Daha 15 Temmuz 1921'de Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, Maarif Kongresi açılış konuşmasında bu hususun altını çizmekteydi.

7 Eylül'de Dewey'in Bursa gezisine çıktığı görülmektedir. 16 Eylül'de İstanbul Muallimler Cemiyeti tarafından Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafetinde bir konuşma yaptı (Anonim, 1925:81; Turan, 2009). Burada tekrar eğitim alanında ıslahatların yapılması işinde eğitimin finansmanı meselesini vurguladı. 18 Eylül İstanbul'dan ayrıldı. 23 Eylül'de yani beş gün sonra İstanbul ABD Elçiliği Birinci Sekreteri Robert M. Scotten, Dewey'in Türkiye'de nasıl karşılandığı ile ilgili raporunu kaleme aldı. Scotten, Washington'a Dewey'in, İstanbul'da sıcak karşılanırken, Ankara'da ise “*yetersiz ve şişirilmiş Çar*” olan Maarif Vekili Vasıf Çınar (29 yaşında) tarafından soğuk karşılandığını rapor etti (Ata, 2015:78). 27 Eylül 1924'te *Cumhuriyet* gazetesi Dewey'in ön raporunu yayımladı.

Dewey'in Gezisi ve Raporunun Türk Aydın Kalemine ve Bakanlık Uygulamalarına Yansımaları

John Dewey daha Türkiye'ye gelmeden önce dönemin süreli yayınlarında görüşlerinden söz edilmeye başlanmıştı. Örneğin İbrahim Alaaddin Gövsa (Temmuz, 1333/1917), İstanbul Darülmuallim'i yayını olan *Tedrisât Mecmûası*'nda “Dikkat (1)” adlı bir yazısında Dewey'e atıf yapmaktadır. Dewey'in bir kitabı, *Çocuk ve Mektep* (1339) adıyla eğitimci Mustafa Rahmi Balaban tarafından Türkçe'ye kazandırıldı. Mustafa Rahmi'nin, bu kitabın bazı bölümlerini önce *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin 1923 yılının Temmuz ayında yayımladığı görülmektedir.

İhsan Sungu (Mayıs, 1920) de *Tedrisât Mecmûası*'nın 55 ve 56. sayılarında Dewey'in "*Mektep ve Cemiyet*" adlı kitabının ilk bölümünü "Mektep ve İctimâî Terakki" adıyla Türkçe'ye kazandırdı. Bu kitap, Avni Başman tarafından "*Mektep ve Cemiyet*" adıyla (1340) tam olarak çevrildi.

Ali Haydar Taner (Mayıs, 1923) *Muallimler Mecmuası*'ndaki bir yazıda Dewey "Amerika'da emek mektebi usulünün" ateşli savunucusu olarak gösterilmiştir. Dewey'in; lisan, tarih, coğrafya gibi derslerin yanında okul programlarına doğramacılık, demircilik, dokumacılık, terzilik ve ev işleri (İdare-i Beytiye) derslerinin eklenmesine taraftar olduğu vurgulanıyordu (akt. Karagöz 2014:119). 11 Mayıs ve 20-30 Temmuz 1923'te eğitimci Mustafa Rahmi Balaban *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde "John Dewey'in Pedagojisi" adlı yazı dizini yayımladı (Şahin, 2005:74). Daha sonra bir kısım yazısını *Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdeleri ve Asrî Terbiye ve Maarif* adlı kitabı altında topladı (Şahin, 2004).

Muslihiddin Ecved'in Çankırı'da çıkan *Halk Yolu* adlı dergiye¹ daha Dewey gelmeden on sekiz gün önce yazdığı yazıda, "Dewey'den nasıl istifade edebileceği" üzerine bir kısım Türk öğretmenin görüşlerini yansıttığı için çok önemlidir (akt. Cansız, 2011:620-623). Buna göre öğretmenler, maarif vekillerine göre ıslahat projesi kararlarının değişmesinden rahatsız idi. Geçen sene toplanan birinci heyet-i ilmiyede alınan kararlar yürürlüğe konulmadan, ikinci heyet-i ilmiye toplanmıştı. Muslihiddin Ecved şöyle devam ediyor;

"..*Maarif Vekâleti'nin verdiği en mühim doğru karar maarifimizi tanzim edecek bir mütehasısın celbi olmuştur. Bu gelecek mütehasısın Sir John Dewey gibi şöreti âlem-şümûl bir pedagoji mütehasısı olması bende pek çok ümid uyandırdı... Bu muhterem zatın mekteplerimizi de yavaş yavaş Amerika mekteplerinin sistematiğine ifrâğa (şekle sokma) çalışacağı, orada verilen serbest, müstakim, amelî, teşebbüskâr bir usûl-ı terbiyenin mekteplerimizde de tesisine hizmet edeceği tabiidir.*" (akt. Cansız, 1924:620).

Muslihiddin Ecved yazının devamında Amerikan okulları hakkında bazı faydalı olabilecek bilgiler vermektedir. New York'un güney doğusundaki bir ilkokuldaki öğrenci kulüplerini, disiplin uygulamalarını ve sınıf talebe mahkemelerini tanıtmakta ama Türkiye'de uygulanabilirliklerini ve eleştirilerini başka bir makalede ele almak istemektedir. Yani bu okuldaki kendi kendine yönetim (self-government) uygulamalarını aktarmaktadır. Muslihiddin Ecved, John Dewey'e "a'zamî teshîlât (kolaylıklar) gösterilmesi ve selâhiyet-i kâmile (tam yetki) verilmesini" dilemektedir (akt. Cansız, 1924:623).

Ziyaeddin Fahri'nin 1924 yılının Ağustos ayından itibaren *Anadolu Mecmuası*'nda yayımladığı makaleler Dewey'in felsefesinin dikkatli bir şekilde incelendiğini göstermektedir (akt. Aslan, 2008:91-92). Özellikle Dewey'den alıntılardığı,

"*En iyi ve akıllı ebeveynler kendi çocukları için istediklerini, toplumun bütün çocukları için istemelidir. Yoksa okullarımız için diğer idealler dar fikirli ve sevimsiz olur; demokrasimizi yok eder.*" (akt. Aslan, 2008:94)

cümlesi, Dewey'in demokrasi eğitiminin tohumlarını atmada öncü rolünü öngördüğü anlaşılmaktadır. Akyüz'e göre (1978:236-237) 27 Aralık 1924'te 538 sayılı kanun ile 600 kuruş asgari maaşın 1000 kuruşa çıkarılması ve buna her üç senede bir 200 kuruş zam yapılmasının öngörülmesi muhtemelen John Dewey'in teşviki sonucunda gerçekleşmiştir. Dewey, raporunda köy okullarında köy hayatı ile ilişkili bir eğitim için köy öğretmen okulları açılması ve özel programların uygulanmasını önermişti (akt. Akyüz, 1978:303). Şahin'e (2017: 629) göre 1924 ve 1930 arası öğretmen maaş artış oranı yüzde 150 oldu. Bu türden teknik önerileri, Türk eğitimcilerle yaptığı mülakatların bir yansıması olarak değerlendirmek lazımdır. Yıllar önce bir çalışmamda da yazdığım gibi genelde uygulamaya konanların Türkiye'de eğitimcilerin hemfikir olduğu konular olduğu, öte yandan uygulamaya konulmayanların ise gerçekten Dewey'e ait olduğu gibi bir çıkarım yapılabilir (Ata, 2000:130).

Dewey'in iki raporu, 1925 yılının *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nın 1 ve 2. sayılarında yayımlandı. Mecmuanın 4. sayısında da İstanbul'da Türk Ocağı'nda yaptığı konuşma ve gazetelere verdiği mülakatların

¹ *Halk Yolu*, 1924, 1 Temmuz, sayı:30, s.463-465

bazıları yayımlandı. Bu raporların *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda yayımlanmasının arkasından Bolu Muallimler Birliği tarafından çıkarılan *Altın Yaprak* adlı dergide² Dewey'in raporunda öğretmen maaş ve lojmanları meselesi ile ilgili "*Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihî*" kısmının çok önemli görülerek aynen alındığı dikkati çekmektedir (Kılıç, 2016:257-258).

Dewey'in, raporuna öğretmenlerin maaş durumunu yansıtmayı herhâlde öğretmenleri oldukça memnun etti. İbrahim Alaaddin Gövsa da (1341:277) *Tedrisât Mecmûası*'nda yazdığı bir yazıda ibtidai darülmualiminlere muallim olacakları hazırlamak için ayrı kurumlara ihtiyaç olduğu düşüncesini desteklemek için Dewey'in raporunu kanıt göstermiştir. 1926'da Zeki Mesut Alsan *Muallimler Birliği Mecmuası*'nda, iş pedagojisinin en meşhur temsilcilerinden biri olarak Dewey'den söz etmektedir (Karagöz, 2014: 318). İhsan Sungu, 1927'de *Hayat* dergisinde³ Dewey'in (2014:119-122) meslekî eğitim üzerine bir yazısını "Terbiye'de Hars ve Meslekçilik" adıyla yayımladı.1930'da da Terbiye dergisinde J. H. Newlon'un "John Dewey'in Mekteplere Tesiri" adlı yazısını yayımladı. Ülken'e (1992:432-433) göre, Mehmet Emin Erişirgil ve Avni Başman gibi Türk pragmatistleri W. James ve J. Dewey'den esinleniyordu. Mehmet Emin Erişirgil, Avni Başman'ın Türkçeye kazandırdığı *Demokrasi ve Terbiye* (1928) adlı kitabının girişine yazdığı "John Dewey'in Felsefesi" adlı bölümde Dewey felsefesini derinlemesine incelemektedir.

Şükrü Saraçoğlu ve Hamdullah Suphi'nin kısa süreli Maarif vekilliği döneminden sonra 20 Aralık 1925'te göreve gelen Mustafa Necati, Dewey raporundaki bazı önerileri kuvveden fiile çıkarmak üzere bir siyasi irade gösterdi.

Dewey'in raporundaki hususların madde madde uygulanmaya çalışıldığı günlerde Süleyman Nuri Öz (1971:96), "*Bir öğretmenin anıları*" adlı eserinin 1925 yıllarına ait kısmında,

"Müfredat programımızın ihtiva ettiği ders ve maddeleri, çocuğun bugünkü hayatını doğrudan doğruya ilgilendirmeyen şeylerdir. Çocuk istikbaldeki menfaatini, şimdiden düşünemez, hissedemez ve buna göre de hareketlerini, çalışmasını tanzim edemez. Ancak, istikbalde işine yarayacak bilgiler şimdi de onu ilgilendirecek bir şekle sokulsa, çocuk çalışır ve meşgul olur. Eldeki program, vasıta ve şartlarla buna imkân yok gibidir. John Dewey'in usulünü, şimdilik hayalimizde tatbik etmekle müteessif ve müteselli olalım."

yazmaktadır. 1928'de *Türk Yurdu* dergisinde ABD'de beş yıl öğrenim gören ve John Dewey ile Alice Dewey'in öğrencisi olan Hilmi Adnan Mâlik'in (Evrenol) *Amerika'da Hayat Felsefesi* ve *John Dewey-İkinci Konfüçyüs* adlı yazıları yayımlandı. Bu yazıda H. Adnan Mâlik (Evrenol) birinci yazıda şöyle yazıyordu:

"Spencer, terbiyede edebiyattan fazla fenne ehemmiyet verilmesini istedi. Dewey, buna ilaveten çocuklara okutulacak fenni mevzuların yalnız kitap malumatından ibaret olmamasını ve fakat çocuğun onu bilfiil öğrenmesini yani istifadesini mucib olacak vazifeleri deruhte etmesini ehemmiyetle tavsiye ediyor."

Hilmi Adnan Mâlik (Evrenol), ikinci yazıda Dewey'in sınıfta takririnin çok yavaş ve ağır olduğunu (Aladağ, 2016:713), dersini anlamak için söylediklerini dikkatle dinlemek gerektiğini belirtmektedir. Sınıfta Mısırlı bir arkadaşının, Dewey için

"Doktorumuzun söyledikleri değil, derin düşüncelerinin akislerini işitiyoruz."

sözünün altını çizmiştir. 1933'te Amerikan Kız Koleji mezunlarından olan Zekiye Süleyman Eglar (1910-1983) 1934'te Smith College'de Dewey'in eğitim görüşlerinin Türkiye'deki eğitimin gelişimine etkisi üzerine bir yüksek lisans tezi hazırladı.1935'te Sadri Etem Ertem *Kurun*'daki⁴ yazısında,

² *Altın Yaprak*, 1925, 14 Temmuz, nu:10, s. 7-8.

³ *Hayat*, 1927, sayı:8, 13-14.

⁴ *Kurun* Gazetesi, 1935, 24 Mart, s.3

“... Fakat bir terbiye işi, bir mektep davası ortaya çıktı mı herkes, her ihtisas sahibi veya her ihtisas sahibi olmayan karşınızdadır. Her cahil yurttaş bu işte yüz kez John Dewey’dir.” (akt. Akyüz, 1978:300).

yazmaktadır. Burada Sadri Etem Ertem, bir başka yabancı pedagogu yazmaması, Dewey etkisinin Türk aydınları arasında on yıl sonra da devamına bir işarettir.

21 Ekim 1949’da *Cumhuriyet* gazetesinde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ahmed Halil takma adıyla yazdığı bir yazıda 1924’te İstanbul Muallim Mektebi’nde ondan “Dövi Baba” diye söz ettiklerini belirtmektedir. Fındıkoğlu’na göre,

“1930-1945 arasındaki Türkiye’yi bir tarafa bırakalım. Zira o Türkiye başlı başına bir âlemdir ve Dewey pedagojisi ile ruh bakımından ilgili değildir. Fakat 1945-1949 Türkiye’si doksan yaşına giren hâlâ genç ve dinç bir halde fikir yaratmağa ve aksiyonda bulunmağa devam eden Dewey’i ne kadar tanısa o kadar fayda elde eder. (...) Raporla yapılan nasihatler, verilen öğütler ve yazılan reçeteler hastalıkları artmış bir hastanın işine çok daha yarayacaktır. (...) Fakat bu fikirler sanki yerli fikir adamlarımız tarafından ele alınmamış mıydı?(...) **bizim cemiyetimiz hasta olduğu, ruhlarımızı sosyal bir madûnluk hastalığı (Y. N: aşağılık kompleksi) sardığı için devrin şair Leâli’si olan yabancı fikir adamlarını şahid diye göstermek çok daha tesirli oluyor!**”

Dewey’in (doğum tarihi 20 Ekim 1859) Doksanıncı doğum yıldönümü, Türkiye’de de 28 Ekim 1949’da bir seminer çerçevesinde görüşlerinin tekrar değerlendirilmesine ve ona doğum günü kutlaması telgrafının çekilmesine vesile oldu. Bu olayı, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehlikesine karşı Türkiye’nin Amerika bloğuna yanaşması siyasetinin, pedagojik bir yansıması olarak değerlendirmek lazımdır. Bu toplantıda Dewey’in raporunu değerlendirme işi de eğitimci Nevzad Ayasbeyoğlu’na verilmişti (Ayas, 1949a:3703). Burada Ayasbeyoğlu şu soruyu sormaktadır: “Bu rapor Millî Eğitim işlerimiz üzerinde iz bırakmış mıdır?” 789 sayılı Maarif Teşkilatı kanununda “Maarif hizmetinde asıl olan muallimlikler.” cümlesi ile öğretmenliğe verilen önemi bir iz olarak belirtmektedir. Benzer iyileşmeler teknik öğretim, köy okulları, pedagojik eserlerin yayımlanması, nitelik ve nicelik olarak öğretmen yetiştirme işi, okul binalarına yansımıştır. Ayasbeyoğlu’na (1949b:3723) göre, “Bunları bizde biliyoruz. Biz de söyleyebilirdik.” diyenler çıkabilir. Ayasbeyoğlu’na göre Dewey’in raporu bir keşf’in ifadesi değilse bile bir istikşaf (yol buluş) idi. İki ay içinde bir yabancı Türkiye’nin meselelerini açıkça ortaya koymuş ve çözüm yollarını da sistemli ve metotlu bir şekilde önermiştir. Ayasbeyoğlu’na (1949b:3723) göre Dewey’in ortaya koyduğu bu meseleler o günde bizim için mesele olmaktan çıkmamıştır ve canlı bir eğitim meselesiz olmaz.

1950’de *İş ve Düşünce* Mecmuası, Amerika’da yaşayan genç yazarlardan Ü. Üstündağ’ın bir yazısını yayımladı. 20 Ekim 1949’da New York’taki Commodore Otel’deki (şimdi Grand Hyatt) 90. yıl dönümüne Hindistan Başbakanı Pandit Nehru’nun da bizzat katıldığını ve İngiliz tarihçi Arnold Toynbee’nin de tebrik telgrafi yolladığını belirtmektedir (Üstündağ, 1950:2-5).

Üstündağ’a göre Dewey, demokrasinin ilerlemesi yolunda karşılaşılabilecek problemleri saptamanın önemine işaret ediyordu. Ev analogisinden yola çıkarak, demokrasi yapısının inşasındaki inceliklere dikkat çekiyordu. Talim ve terbiyenin hayata hazırlık değil, hayatın kendisi olduğunu söylüyordu. Öğrencilere daha küçük yaşta birbirleriyle çalışma, geçinme ve mesuliyet taşıma sanatı öğretilmesine taraftardı. Talebelerdeki doğuştan gelen merak duygusu geliştirilmesini ve öğretmende büyük bir sanatkâr ruhu olmasını arzu ediyordu (Üstündağ, 1950:4).

Üstündağ’a göre Dewey’de, demokratik bir toplumun ilerlemesi, bireylerin sağlam anlayışından oluşan sosyal bir ahlâk ile elde edilebileceğine ve bireylerin ahlâk görüşünün zorlamayla değil, kendi isteklerine dayanması fikri vardı. Dewey, 20 Ekim 1949’daki Commodore Otel’deki toplantısında kısaca şöyle konuştu: “Eğer içimiz korku ile dolu olursa hemcinslerimize olan inancımızı kaybederiz ve bu affedilmez bir günahtır” (If we are ridden by fear we lose faith in our fellow beings, and that is the unforgivable sin...) (Üstündağ, 1950:5).

⁵ Bu konuşmanın devamında Dewey şöyle demektedir; “Eğer insanlara ve insan doğasına olan inancımızı kaybedersek, bakış açımız gerçekten de üzücüdür (If we lose faith in human beings and human nature, our outlook is sad indeed).

14.12.1957’de “*Maarifimizde sistem olabilir mi?*” adlı yazıda Hasan Âli Yücel (1998:239) şöyle yazıyor:

“.. Taşıma suyla değirmen dönmez. Bu uzmanların anlattığımız şartları uzun zaman önce gerçekleşmiş kendi memleketlerine kıyas ederek yaptıkları ve ancak teferruata ait olmakla kalan tavsiyeler, bir genç kızın zayıflıktan kansızlaşmış dudaklarına boya sürmesine benzememiş midir? Bize boya değil, **bilgi, tecrübe ve ciddilik gıdası** lâzımdır. Elbette bizi biz, herkesten iyi biliriz.”

Yukarıda gösterdiğim gibi Dewey de Türkiye’nin ihtiyaçlarını kendisinin Türk öğretmenler kadar bilemeyeceğini zaten ifade etmişti.

İş ve Düşünce Mecmuasında bir yazısında Nureddin Ergin’e (1968:19) göre, Türkiye’de köy maarifine dikkatimizi ilk çeken terbiyeci Dewey olmuştur. Ergin’e göre hazırlığına 1927’de başlanan, 1928 ve 1933 yılları arasında varlığını sürdüren Denizli ve Kayseri Köy Muallim Mektepleri köy maarifi hareketinin ilk safhasıdır. Ergin (1968:22), Denizli Köy Muallim Mektebinde idareci ve öğretmen olarak iki yıl çalıştığını da belirtmektedir.

Sonuç Yerine

Crane, Bayan Cordell Hull’a yazdığı 6 Ekim 1938 tarihli mektupta “*Müslüman dostlarla ilişkilerinin tamamıyla barışçıl ve kültürel (su işleri, köprüler ve yollar vb.) olduğunu, silah ve mühimmat için bir kuruş bile harcamadığını*” (akt. Becher, 1988:47-48) yazarak, âdeta son yirmi yıldaki Orta Doğu’daki faaliyetlerinin bir bilançosunu çıkarmaktadır.

1924’te Dewey’in gezisinin planlanmasından sonra Crane, Nisan 1925’ten sonra Cemaleddin Afgani’nin mezarının araştırılması meselesi üzerinde durmaya başladı. Müzeler Müdürü Halil Ethem Eldem’in izniyle Maçka’daki Şeyhler Mezarlığındaki türbeyi inşa ettirdi. 1925’te Crane, Akşehir’e Nasreddin Hoca türbesine gitti. Rus Devriminden sonra Türkiye’ye gelen Rus ailelerin çocuklarının okutulması, 1930’da Bizans Enstitüsü’nün kurulması ve Ayasofya’nın mozaiklerinin ortaya çıkarılması ve restore edilmesi gibi konularda Thomas D. Whittemore’yi desteklediği anlaşılmaktadır⁶.

Dewey, Türkiye izlenimlerini sıcağı sıcağına özellikle *New Republic* adlı dergide (Eylül 1924-Ocak 1925 arası her ay) “*Genç Türkiye ve Hilafet*” (*Young Turkey and the Caliphate*), “*Yeni Ankara*” (*Angora the New*), “*Türk Tragedisi*” (*The Turkish Tragedy*), “*Türkiye’deki Yabancı Okullar*” (*Foreign Schools in Turkey*), “*Türkiye’nin Sorunu*” (*The Problem of Turkey*) gibi yazılarıyla daha geniş bir okuyucu kitlesi ile paylaştı (Anton ve Canevi, 2007: 203-248). Bu yazılar Dewey’in, hatıralarını yazmamış Türk yöneticilerinin de nasıl düşündüğünü göstermesi açısından da çok önemlidir. Dewey, kendisine gönderilmiş İstanbul’daki yabancı okulların yaşadığı sorunları anlatan telgraftan söz ederken, “Türkler... başkalarına uyguladıkları, dogmatik dini telkinleri yasaklayan ve belirli bir dini temeli olan okulları kapatan kanunları kendilerine de uygulamaktadırlar.” diye (Anton ve Canevi, 2007:213) yazmaktadır. *Yeni Ankara* adlı yazısında (Anton ve Canevi, 2007:219) önceden tahmin ettiği gibi Justinyen Sütunu fotoğrafları, tıpkı yabancı seyyahların çizdiği gravürleri gibi Ankara kartpostalları arasında seçkin yerini aldı. Dewey’e göre Ankara’nın başkent yapılması “Asyalı köylünün yapabileceklerine duyulan inancı simgeleyen cesur bir girişim idi.” (Anton ve Canevi, 2007:221). *Türk Tradejisi* adlı yazısında, nüfus mübadelesinin Bursa’ya etkisi, Yahudi mahallesi izlenimleri oldukça etkileyicidir. Bu yazı, üslup bakımından *Guardian* gazetesinin muhabiri olarak 1921’de Yalova ve civarını gezen tarihçi Arnold Toynbee’nin yazılarını andırmaktadır.

Charles A. Frazee’nin de 1983’de yayımladığı *Katolikler ve Sultanlar* adlı kitabında büyük güçler ile Türkiye’deki azınlıklar arasındaki ilişkiler konusunda Dewey’in bu fikirlerine benzer bir sonuca ulaştığı söylenebilir. Dewey’in yazısı, bugün bile Orta Doğu politikaları üzerine kafa yoran Avrupalı ve Amerikalı stratejistlerin dikkatlice okumaları gereken klasik bir metin olma niteliğindedir. *Türkiye’deki Yabancı Okullar*

⁶ Daha geniş bilgi için bk. Ata, 2016:875-876.

adlı yazısında Amerikan okulundan mezun bir Türk'ün (ve tabi ki bir Müslümanın) getirdiği objektif eleştirileri, ortalama Amerikan okuyucusu ile paylaşması oldukça anlamlıdır (Anton ve Canevi, 2007:238). *Türkiye'nin Sorunu* adlı yazıda Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923'teki söylev ve demeçlerini oldukça yetkin bir şekilde analiz etmekte ve Türkiye ile Çin arasında nüfus, stratejik konum, askeri ve dinî gelenek, sanayi ve ticaret becerisi açısından karşılaştırmalar yapmaktadır. Dewey'e göre “..kendine inanç ve güvenin nihai zemini olan ve adına **“karakter”** dediğimiz o elle tutulmaz şey Türkiye’de vardır. Canlılığa, ciddi bir bakış açısına ve samimi bir amaca sahipler.” (Anton ve Canevi, 2007:247-248).

Yukarıda sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun o geniş kültürü ile bize hatırlattığı “*Olmak istersen itibara mahal/Ya Arab'dan yahud Acem'den gel*” dizelerinin sahibi Tokatlı şair Leâlî'in bu fikirlerini Dewey'in Türkiye gezi örneğinde daha soğukkanlı değerlendirilmeye ihtiyaç vardır. Bir kere Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri önünde Alman Müşavir Dr. Franz Schmidt örneği (1915-1918) gibi kötü bir hatıra tüm canlılığı ile duruyordu. Yukarıda gösterdiğim gibi bu mesele 19 Mart 1918'de Meclis-i Âyân'da 1334 senesi Maârif Nezâreti bütçesi hakkında yapılan görüşmelerde Ahmed Rıza Bey'in millî hassasiyetlerinden dolayı gündeme geldi. Ön yazışmalarda Dewey'in kalma süresi bir sene olarak belirtildiyse de Dewey'in iki ay sonra ABD'ye dönüşü yöneticilerin hafızasında Franz Schmidt olayının tazeliğini koruduğuna işarettir. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1998:202-203) da “*Hayatım*” adlı eserinde Franz Schmidt'in Maarif Müşavirliğinden kötü bir tecrübe olarak söz etmekte iken, daha 1915'te John Dewey gibi ilmi ve yüksek yetki taşıyan bir pedagog getirilirse, dersini ona terk etmeye razı olduğunu söyleyerek (1998:227), ona ilişkin olumlu tavrını belli etmişti. Diğer yandan Fındıkoğlu, Dewey'in *New Republic* dergisinde Eylül 1924 ve Ocak 1925 arasında yazdığı makaleleri okuma fırsatı bulsaydı meseleye bakışına yeni bir boyut ekleyebilirdi.

Esasen Türkiye Muallimler Birliği ve Anadolu'daki diğer şubelerinin çıkardığı dergilerin hemen hepsinin tek tek taranması, öğretmen yazarların John Dewey hakkında ne düşündüklerinin daha geniş bir fotoğrafını bize verebilir. Maalesef bu yazıda gözden geçirilebilen çok az sayıda dergiye yer verilebildi.

İngiliz tarihçi Arnold Toynbee ve Amerikalı filozof John Dewey'in 1920'li yılların başında Anadolu gerçeğini kendi gözleriyle görmeleri ve vicdan sahibi kalemleriyle Batı kamuoyuna Yeni Türkiye'nin hedeflerini anlatmalarının etkilerini de yabana atmamak gerekir.

Dewey, Herbert Spencer'in 1892'de Japon Baron Kaneko Kentarō'ye verdiği “*Amerikalı ve Avrupalılara kanca takacak tutamak vermemeye çalışmaları*” (Ata, 2010:187) gibi benzer tavsiyelerde bulunmasa da 1920'li yıllarda Amerikan süreli basınında Batılıların yanlış politikalarının Orta Çağ'dan beri Anadolu'da birlikte yaşama tecrübesini nasıl zedelediğine ilişkin bazı Türklerin görüşlerini ve acılarını yansıtmaya cesareti gösterdiği için ayrıca takdire şayan bir filozoftur.

1940'da da Dewey, benzer bir psikoloji ile kilise liderleri ve vergisini ödeyen ortalama bazı ABD vatandaşı kitlesine karşı, Amerikan üniversitelerinde öğretilerini özgürce söyleyebilmesi için Bertrand Russell'ı destekleyen tarafta yerini aldı.

KAYNAKLAR

- Abdullah Cevdet (1928), Kitap Tanıtım: Demokrasi ve Terbiye, *İctihad*, C. 23, sayı: 252, 4796-4797.
- Ahmed Halil (Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu) (1949), Beynelmilel Portreler. Bugün bütün dünya John Dewey'in 90 ıncı yaşına basmasını kutluyor” *Cumhuriyet*, 21.10.1949, s. 2, sütun 5-7.
- Akkutay, Ü. (1996), *Millî eğitimde yabancı uzman raporları (Atatürk Dönemi)*, Avni Akyol Kültür ve Eğitim Ümit Vakfı Yay., Ankara.
- Akyüz, Y. (1978), *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*, Doğan Basımevi, Ankara.
- Aladağ, H. H. (2016), “İnkılapsever Bir Cumhuriyet Aydını: Hilmi Adnan Malik Bey (d.1900- ö.1972)”, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(3),711-726.
- Anonim (1924), “Misis Dewey'in Mütalâatı”, *İctihat*, 1 Ağustos, nu:168. s. 3407.
- Anonim (1341/1925) “John Dewey'in Beyanatı”, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, 1 Eylül, sayı:4. s. 81-85.

- Anton, J.P. ve P. Canevi (2007), *Cumhuriyet, Eğitim Reformu ve Dewey*, Forum İstanbul Enstitü Yay. İstanbul.
- Aslan, F. (2008), *Anadolu Mecmuası ve Anadoluçuluk (1924-1925)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ata, B. (2016), “Amerikalı İşadamı, Hayırsever ve Diplomat Charles R. Crane’in Türkiye’deki Kültür ve Eğitim Faaliyetleri”, *Kuruluşundan 90. Yılına Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu*, Cilt II, yay. hzl. Arzu Güvenç Saygın, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., s. 853-888, Ankara.
- Ata, B. (2015), “John Dewey’in Türkiye’de Nasıl Karşılandığına Dair İzlenimlerin Amerikan Belgelerine Yansıması”, *Berna Türkdoğan Uysal Armağan Kitabı*, (ed.) Şenol Kantarcı ve Fatma Şimşek, s.75-85, Sonçağ Yayıncılık, Ankara.
- Ata, B. (2001), “1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey’in Türkiye Seyahati”, *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 193-207.
- Ata, B.(2000), The Influence of An American Educator (John Dewey) on the Turkish Educational System, *200 Years of Turkish-American Relations*, 4-9 November.
- Ata, B.(1998), “John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)”, *Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu*, Kocaeli Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi, 57-77, İzmit.
- Ata, B. (2010), “Herbert Spencer’in Eğitim ve Tarih Anlayışı”, *Pedagojik Bilimlerin Güncel Konuları*, s.174-186, Sterlimak-Ankara.
- Ayas, Nevzat (1949a), “John Dewey Raporu Üzerine-1”, *İlk Öğretim*, Cilt 15, sayı:283, s. 3703- 3704.
- Ayas, Nevzat (1949b), “John Dewey Raporu Üzerine-2”, *İlk Öğretim*, Cilt 15, sayı:284-286, s. 3722- 3723.
- Baltacıoğlu, I. H. (1998), *Hayatım*, yay. hzl. Ali Baltacıoğlu, 1. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), HR.İM, 1339-08-6, 80/10, HR.İM., 1923-10-15, 86/15, HR.İM, 1923-12-8, 91/4.
- Brecher, F. W. (1988), Charles R Crane's Crusade for the Arabs, 1919-1939, *Middle Eastern Studies*, vo. 24, no:1, pp. 42-55.
- Cansız, D. (2011) *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çalışlar, İ. (2010), *Halide Edip: Biyografisine Sığmayan Kadın*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Dewey, J. (1920), “Mektep ve İctimai Terakki”, çev. İhsan Sungu, *Tedrisât Mecmûası*, nu.:55 ve nu.:56.
- Dewey, J. (1927), “Terbiyede Hars ve Meslekçilik”, çev. İhsan Sungu, *Hayat*, sayı: 8, s.13-14.
- Dewey, J. (1939), *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Dewey, J. (2014), Eğitimde Kültür ve Meslekçilik. çev. Cemil Cahit Yeşilbursa, içinde *Günümüzde Eğitim*, çev. Editörleri: B. Ata ve T. Öztürk, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Duru, K. N (2017), *Hatıralar*, Ankara. Altınordu Yayınları.
- Eglar, Z. S. (1934), *A Study of the History and Development of Education in Turkey with Special Emphasis upon the Influence of Professor Dewey's Theories of Education*, Smith College, (M.A. Thesis).
- Ergin, N. (1968), “Sakarya Terbiye Müesseselerinden Arifiye Öğretmen Okulu-Köy Maarifçiliğimizin 40. Yılı Münasebetiyle-”, *İş ve Düşünce*, 33 (261), s. 17-41.
- Ergin, O. (2005), *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Erişirgil, M. E. (2009), “John Dewey’in Felsefesi”, *Okul ve Toplum* içinde, (ed. Selahattin Kaymakçı), s.1-21, Pegem Akademi, Ankara.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1340/1924), “John Dewey Felsefe ve Terbiyesi”, *Anadolu Mecmuası*, 6, s. 230-237.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1340/1924), “John Dewey, Felsefe ve Terbiyesi”, *Anadolu Mecmuası*, 7, s. 252-257.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1340/1924), “John Dewey, Felsefe ve Terbiyesi 3”, *Anadolu Mecmuası*, 8, s. 284-286.
- Frazee, C.A. (2009), *Katolikler ve Sultanlar, Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923* (çev. Cemile Erdek), Küre Yayınları, İstanbul.
- Hapgood, D. (2000), *Charles R. Crane: The Man Who Bet on People*, Institute of Current World Affairs, USA.
- Hilmi A. Mâlik (Evrenol) (1928), “Amerika’da Hayat Felsefesi: Amerika’nın Üç Asri Filozofu: Santayana, William James ve John Dewey”, *Türk Yurdu*, cilt: I (XXI), sayı: 6 (200), sayfa: 28-31

- Hilmi A. Mâlik (Evrenol) (1928), “John Dewey İkinci Konyüçyus”, *Türk Yurdu*, Cilt II (22), 11 (205), 13-15.
- İbrahim Alaaddin (Gövsâ) (1333/1917), “Dikkat (1)”, *Tedrisât Mecmûası*, nu:40, s. 467.
- İbrahim Alaaddin (Gövsâ) (1341/1925), Muallim Mekteplerinde İçtimâiyât, *Tedrisât Mecmûası*, nu: 67, s.277.
- Karagöz, S. (2014), *İkinci meşrutiyetten harf inkılâbına kadar süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve cumhuriyet eğitimine yansımaları (1908-1928)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, F. (2016), *Altın Yaprak; Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış (ed.)*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Leclair, Z. (2017), *Charles R. Crane and Wilsonian Progressivism*, New York: Peter Lang.
- Newlon, J. H.(1930), “John Dewey’in Mekteplere Tesiri”, çev. İhsan Sungu, *Terbiye*, Cilt:V, sayı:24, s.1-15.
- Öz, S. N (1971), *Bu Nasıl Adam? Bir Öğretmenin Anıları*, Baha Matbaası, İstanbul.
- Saatçı-Ata, M. B. (2018), *Ahmed Rıza Bey’in Kamunun Eğitimi Üzerine Görüş ve Faaliyetleri*, Ankara (Basımda)
- Saul, N. (2013), *The Life and Times of Charles R. Crane, 1858–1939: American Businessman, Philanthropist, and a Founder of Russian Studies in America*, Lexington Books, USA.
- Şahin, M. (2017), John Dewey’s influence on Turkish Education System in The Early Republic Era, *European Journal of Education Studies* , 3(6), 622-632.
- (2005), *Hayatı ve Düşünceleriyle Mustafa Rahmi Balaban*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- (2004), *Mustafa Rahmi: Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi ve Asrî Terbiye ve Maarif*, (Osmanlıca’dan Çeviren), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- (1996), *Türkiye’de öğretmen yetiştirme uygulamalarında yabancı uzmanların yeri (1923-1960)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Şapolyo, E. B.(1966), Atatürk ve Maarif Misakı–Pragmatizm, *Türk Kültürü*, sayı: 40, s. 383.
- Toros, T. (1994), “İlk Kadın Müzecimiz Seniha Sami”, *SkyLife*, Nisan, s.68-72.
- Turan, S. (2009), “John Dewey’in İstanbul Türk Ocağında Öğretmenlere Hitabı”, *Türk Yurdu*, sayı:261, s. 61-66.
- Umay, M. F. (2003), *Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları*, İş Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ülken, H.Z. (1992), *“Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi”*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Üstündağ, Ü. (1950), John Dewey, *İş*, 25 (101), 1-5.
- Yücel, Hasan Âli (1998), *“Hürriyet gene hürriyet, -II-”*, derleyen Canan Yücel Eronat, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, s. 235-239, Ankara.

وزارت
داخله
امور سیاسی

روسیه

موضوع	تاریخ	میز
خارجی و داخلی	۲۵۹/۱۸۹	
داخلی	۲۵۷/۵۰	

خارجی و داخلی

عمومی نومرو ۲۱۴۲

خصوصی نومرو ۱۱۴۶

تاریخ ۲۵۹/۱۸۹

خارجی و داخلی

عمومی نومرو ۲۱۴۲

خصوصی نومرو ۱۱۴۶

تاریخ ۲۵۹/۱۸۹

GOVERNEMENT
DE LA
GRANDE ASSEMBLÉE NATIONALE DE TURQUIE
MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
DÉLÉGATION à CONSTANTINOPLE
Bureau des Affaires Politiques

Le Chef du Bureau	Le Rédacteur
	MK le 13 octobre

S. E. *Coste Verhale*
à la Leg. d'Espagne
~~à la Leg. d'Espagne~~
~~à la Leg. d'Espagne~~

N° G' *4517*

N° S' *701*

Le *13* *oct* 19*23*

Objet

L'envoi d'une lettre
à M. John Dewey

1124/1127 246
202/1124-246
Argent

La Délégation du
M. des aff. étr. a l'honneur
de prier la Leg. de
S. M. le Roi d'Espagne
de vouloir bien faire
parvenir au destinataire
la lettre ci-jointe que
le Ministère de l'Instruction
Publique vient d'adresser
à M. le Professeur
John Dewey, philosophe
Nath Professeur de
Pédagogie à l'Université
de Columbia.

La Délégation remercie
d'avance la Leg. de
sa bienveillante entremise.

